

Dan Berindei

„VIAȚA MEA A FOST O LUPTĂ STĂRUITOARE, NEÎNCETATĂ“ (I)

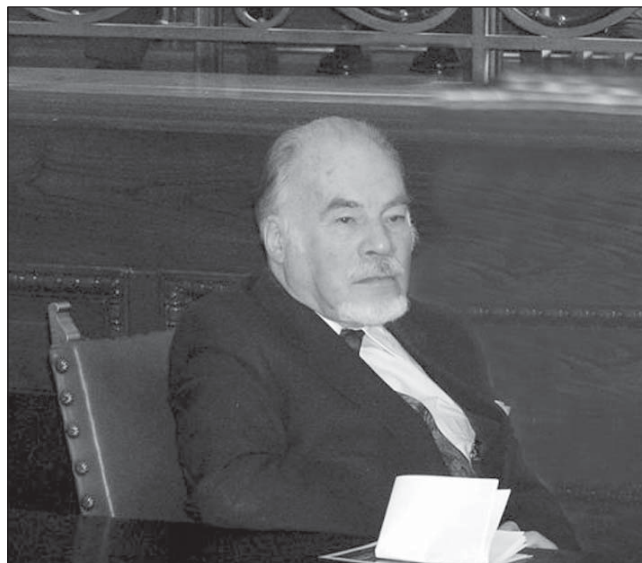
Convorbire realizată de Alexandru Deșliu

Om de știință, academicianul Dan Berindei, coborât al unei familii ilustre, drept susținător și apărător al marilor valori naționale, s-a născut la 3 noiembrie 1923, în București. Urmează școala primară în particular și la Școala „Clementa”. A absolvit Liceul „Spiru Haret” din București și a urmat cursurile Facultății de Litere și Filosofie, Secția Istorie a Universității București. Membru corespondent (9 martie 1991) și membru titular (10 noiembrie 1992) al Academiei Române; vicepreședinte al Academiei Române (din 18 mai 2006); președinte al Secției de Științe Istorice și Arheologice a Academiei Române (din 1993). A fost cercetător și secretar științific la Institutul de Studii și Cercetări Balcanice (1946 – 1948), asistent la Institutul de Istorie și Filosofie al Academiei Române (1948 – 1952). După îndepărtarea sa abuzivă din cercetarea științifică, din motive politice (1952 – 1955), este rechemat la Institutul de Istorie „N. Iorga” (1955 – mai 1990) din București, fiind succesiv: cercetător, cercetător principal (1956), secretar științific (1968 – 1970), vicepreședinte al Consiliului științific (1970 – 1975, 1978 – martie 1989). Profesor universitar consultant la Facultatea de Filosofie, Istorie și Ziaristică a Universității „Hyperion” București, Dan Berindei este un adevărat combatant pentru apărarea identității naționale și a valorilor românești, îndeosebi când ele sunt ignorate sau denigrate. Publicații: 550 de studii științifice, peste 700 de articole publicate în presă, peste 600 de conferințe, 60 de studii publicate în străinătate, peste 50 de cărți în care abordează aspecte referitoare la istoria politică și socială a secolului al XIX-lea, la istoria economică, istoria culturii, a orașului București, istoria diplomației și relațiilor internaționale: **Revoluția română din 1821** (1991), **Societatea românească în vremea lui Carol I – 1866 – 1876** (1992), **Diplomația românească modernă** (1995), **Revoluția română din 1848, considerații și reflecții** (1997), **Revoluția română din 1948 – 1949**, ediție publicată și în limba franceză (1998). Greutățile abătute de-a lungul vieții nu l-au descurajat niciodată pe Dan Berindei, „incontestabil un specialist de mare clasă ale cărui contribuții au asigurat un progres considerabil în cunoașterea perioadei moderne a României [...]”, „prezentă vie, permanentă, competență, care a dat strălucire istoriografiei românești și i-a adus stima personalităților străine [...]” (Florin Constantiniu).

Membru în numeroase organisme naționale și internaționale de profil dintre care menționăm: Societatea Sud-Est Europeană din München (din 1988), Academia Europeană de Științe, Arte și Litere (membru titular din 1994), Academia Polonă de Științe și Litere din Cracovia (membru titular din 1996 – primul român ales după moartea în 1940 a lui N. Iorga), Societatea de Științe Istorice (membru de onoare, membru în Biroul de Conducere, anii 1960 – 2000), Fundația Europeană „N. Titulescu” (membru fondator și director de studii al cursurilor de vară, din 1991), Comisia Internațională de Studii Istorice Slave (vicepreședinte din 1985), Biroul Asociației Internaționale de Istorie Contemporană a Europei (din 1990), Societatea de Genealogie și Heraldică din Grecia (membru de onoare), Societatea de Istorie a Franței, Societatea Austriacă pentru studiul istoriei secolului al XVIII-lea, Societatea de Istorie a Revoluției de la 1848 și a revoluțiilor din secolul al XIX-lea din Paris.

Doctor Honoris Causa al Universității din Craiova (2001). A fost distins cu Premiul „N. Bălcescu” al Academiei Române (1977) și cu Ordinul „Steaua României” în grad de cavaler (2002).

Dan Berindei este un autentic cărturar de viță veche și trainică, un apostol al spiritualității, al artei și al culturii naționale și europene, în persoana sa istoriografia românească găsim un pilon de rezistență pentru eternitate.

– Ce mai faceți, domnule profesor? Interviu nostru vă prinde într-o perioadă fastă?

– Muncesc! Fac ceea ce am făcut o întreagă viață sau mai bine zis, începând cu momentul intrării în Facultate! Ca să vă dau și o cifră, fac ceea ce m-am obișnuit de 65 de ani. Până în toamna anului 1941, nu pot să spun că am stat degeaba. Am învățat, am citit mult, dar într-un ritm moderat. Mi-am trăit și tinerețea. Tata nu mă controla nici la învățătură și nici la școală și nici meditator nu aveam. La rândul meu, dacă n-am fost premiantul clasei, m-am numărat totuși în plutonul frunțas. Nu am avut nici repetenții și nici corigențe, chiar dacă – prin clasa IV-a de liceu, dacă nu mă înșel – am trecut prin emoțiile fizicii, cu care nu mă prea împăcam ori mai exact cu profesorul Voitinovici. Scotea câte zece la tablă și maximum dădea câte un cinci sau un șase, pentru ceilalți neieșind din 3! Cu toate acestea, prin silință, nu ușoară, am reușit să trec anul! Despre Voitinovici se spunea că fiind într-o comisie de bacalaureat într-un oraș dunărean și nenorocind, în stilul lui, câteva zeci de tineri, aceștia l-au prins seara și l-au băgat într-un butoi, dându-i drumul, apoi la vale spre port! Dar, răspunzând la cea de-a doua parte a întrebării Dvs, mă consider într-o perioadă fastă, nu doar pentru că am fost ales de colegii mei vicepreședinte al Academiei Române, ci deoarece, la cei 82 de ani trecuți ai mei, îmi simt încă mintea limpede și mai am puterea de a lucra! Cât timp încă? Este un lucru care-l va hotărî Cel de Sus!

– Vorbiți-ne despre familia Dvs. De unde începe ea? Autoritatea cărora dintre părinți a însemnat totul pentru formarea Dvs?

– Am purtat timp de o viață o grea sarcină! Aparțin unei vechi familii boierești cu origini îndepărtate cumane. Cumanii au fost printre migratori cei care au demonstrat o capacitate excepțională de adaptare. Ei se regăsesc, prin urme toponimice în primul rând, pe o vastă arie geografică, în Pannonia, în spațiul vechii Dacii, la nordul Mării Negre și în Bulgaria de astăzi. Cu românii, la începuturile lor ca popor de sine stătător, rezultat din simbioza daco-romană, au conlocuit. Istoricul Ion Donat, care ar merita multă prețuire pentru deosebita sa înzestrare, a cercetat, între altele, și aria de răspândire a cumanilor în Țara Românească. A stabilit această arie, urmărind toponimele, de exemplu numirile de ape în *ui* - Desnățui, Călmățui etc. – sau Teleormanul (pădurea neună). Neamul înaintașilor mei cerți, urmăriți genealogic din secolul al XVII-lea, a ființat tocmai în această arie, în apropiere de Caracal, la Dăneasa și Berindei. Mai înainte, încă de la sfârșitul veacului al XIV-lea și începutul celui de-al XV-lea, apar în documentele domniei lui Mircea cel Bătrân dar și în cele ale domniei lui Alexandru cel Bun câte un sluger Berindei. A existat și un candidat la domnie adversar al marelui Ștefan, pierit în lupta de la Baia în 1467, care purta același nume. Deși de decenii mi-am propus să las deoparte alte preocupări și să mă ocup de eventualele legături genealogice ale purtătorilor acestui nume în veacurile dinainte de secolul XVII, n-am avut răgazul de a o face și probabil, nici nu-l voi mai avea!

Aș vrea să vă spun însă câteva lucruri. De când aveam 20 de ani, numele mi-a fost o grea povară, timp de aproape o jumătate de secol, dar, ca și alte lucruri din viața mea foarte încercată, nu l-am regretat. Înaintașii mei purtători ai numelui meu, ca și înrudirile cu marile neamuri ale țării, descendența mea din vechii domnitori, între alții coborârea directă – la a 11-a generație – din Constantin Brâncoveanu, au însemnat pentru mine foarte mult. Evident și un motiv de mândrie, dar mai ales sentimentul datoriei de a onora, chiar și în condițiile foarte neprielnice pe care le-am trăit pe acest plan, cea mai mare parte a vieții, originea mea, de a demonstra că realizez ceva, că pot dărui țării mele rodul muncii mele. M-am simțit și mă simt totdeauna foarte legat mai ales de străbunicii mei, care s-au numărat printre ziditorii României moderne. Nu întâmplător, poate, doi din străbunicii mei s-au numărat printre deputații care au votat la 9 mai 1877 independența țării, iar ceilalți doi se vor afla pe câmpul de luptă la sudul Dunării în lunile următoare.

M-ați întrebat autoritatea cărui părinte „a însemnat totul” pentru mine. Poate o să vă dezamăgesc. Autoritatea părinților mei n-a însemnat prea mult pentru mine. Neîndoielnic cât eram mic, până la 8-9 ani, ei au fost aceia care mi-au transmis cei „șapte ani” de bună creștere. De la tatăl meu am deprins și în perioada următoare lucruri esențiale, datoria omului de a munci, de a fi cinstit și corect, de a se feri de datorii, de a nu cheltui mai mult decât îi îngăduie plapuma, de a trăi pentru patria sa și de a i se dărui (el însuși, fiind student la Paris, când România a intrat în Primul Război Mondial, deși abia împlinise 18 ani, s-a reîntors, ca voluntar, după o complicată călătorie pe la Arhanghelsk și la Mărășești avea să fie îngropat de o bombă și dezgropat de alta rămânând surd). Mama avea o fire expansivă, țineam mult la ea, dar când am avut nouă ani, l-a părăsit pe tata și pe mine și s-a recăsătorit. Trebuie să mărturisesc că n-am iertat-o, deși am înțeles-o! În afară de aceasta, tatăl meu vitreg, inginerul Alexandru Balș a fost un

om excepțional și lui îi datorez mult, ca mod de comportament. Alături de tata, a fost neîndoielnic un model pentru anii mei cei tineri.

Datorez însă mult, înainte de toate, bunicii mele dinspre mamă. Era fiica lui Emil Costinescu, o personalitate fascinantă. Printre străbunicii mei, este cel care s-a afirmat cel mai puternic. Ziarist secundant al lui C.A. Rosetti, a fost creator de industrie în anii de început ai regatului României – întreprinderile de la Sinaia –, latifundiar în Dobrogea, într-o vreme când Dobrogea nu era privită cu interes și mai ales fruntaș al Partidului liberal și unul dintre miniștrii de Finanțe care au exercitat lungă vreme această funcție, eficient, în binele țării și nu pentru a-și umple propriile buzunare. Paradoxal, Emil Costinescu era un autodidact. Tatăl său, arhitectul Alexandru Costinescu, unul din bursierii trimiși la studii la Viena de domnitorul Mihail Sturdza, a avut și unele ciudățenii, între care și cea de a refuza să-și trimită la școală cei doi fii. I-a învățat el și i-a lăsat să se formeze singuri. Cu tot acest handicap, deosebit de inteligent și sârguitor, Emil Costinescu, a reușit pe toate planurile!

Dar, tocmai din această cauză, el a ținut mult să-și educe temeinic urmașii și nu numai fii, ci și fiicele. Bunica mea Ioana a fost trimisă la pension, doi ani la München și vreo trei în Anglia. Moștenise și deșteptăciunea tatălui, dar mai ales beneficia de o cultură deosebită, dobândită la învățătură peste hotare, dar și prin lectura zilnică. A citit până la sfârșitul vieții și cărțile cele mai serioase – literatură în deosebite limbi (vorbea la perfecție franceza, engleza și germana), dar și filozofie, lucrări de știință și istorie –, a fost prețuită între alții și de Titu Maiorescu și era un interlocutor dintre cei mai apreciați. Acestei bunici îi datorez foarte mult. Ea mi-a transmis, cu metodă și delicatețe, dragostea de lectură și de lectură serioasă, ea mi-a deschis orizonturile istoriei, ale universalului, ea mi-a povestit cum s-au comportat fruntașii generației ei și ai părinților ei față de țară, cum s-a ridicat România printre statele acceptate de Europa sfârșitului veacului al XIX-lea, cum a apărut „micul Paris”, astăzi atât de primejduit! Cred că printre membrii familiei mele a avut cea mai mare autoritate, de mine acceptată benevol, în timpul copilăriei mele și mai ales după divorțul părinților mei.

– Ați putea povesti o întâmplare din copilărie sau din adolescență care v-a marcat?

– Îmi amintesc, ca un exemplu al acestor amintiri de departe, momentul căderii de la putere a guvernului Iorga. Aveam încă de atunci, transmisă cred de bunica mea, o deosebită admirație pentru această personalitate excepțională. Deși n-aveam decât opt ani în acea vreme, citeam ziarele și eram interesat de ceea ce se întâmpla. Când am aflat că se aștepta căderea guvernului, nu am vrut să mă culc și n-am făcut-o decât după ce mi s-a făgăduit că mi se va pune lângă pernă ediția specială în care urma să se anunțe prelungirea guvernării sau încetarea ei. Când m-am trezit și am citit vestea încetării mandatului istoricului, am izbucnit în plâns! Deși au trecut de atunci peste 70 de ani, am încă în fața ochilor imaginea odăii mele din acea vreme!

– Rememorați locurile copilăriei.

– M-am născut pe strada Antim, la nr. 4, dacă nu mă înșel, în apropierea mănăstirii și am locuit acolo până la cinci-șase ani. Stăteam la etajul patru și trebuie să mărturisesc că amintirile îmi sunt confuze privind acea vreme pentru mine foarte îndepărtată.

Ne-am mutat apoi pe Bulevardul Carol 28, într-un bloc situat cam vis-à-vis de biserica Armenească din București. Era un apartament de patru camere, la etajul cinci. Acolo mi-am câștigat „neatârnairea”. Mi s-a îngăduit să plec singur pe stradă câteva numere mai departe, până la un debit, unde se vindeau plicuri filatelice. Treptat, supravegheat din balcon, au început să mi se dea și alte „misiuni” și astfel am putut descoperi străzile! Primii trei ani de școală primară i-am făcut acasă cu un bătrân profesor Ștefănescu, mama susținând că eram prea plâpând să mă trimită la școală! La sfârșitul anului, dădeam examen în școala de lângă biserica Mavrogheni, lângă actualul Muzeu al Țăranului Român.

În clasa a IV-a am fost trimis de tata, după divorț, la Școala Clemența, unde m-am simțit minunat. Era pentru întâia oară când aveam colegi, copii din diferite medii sociale, când în recreații aveau loc jocurile și hârjonelile noastre nesfârșite, când trăiam o parte a zilei într-o colectivitate. Eu trăiam în general foarte singur, doar cu tata, care era surd. Într-un fel, această situație m-a ajutat să am liniștea cititului, dar, firesc, ceva îmi lipsea și în această privință colegii de la Școala Clemența și apoi cei de la Liceul „Spiru Haret” mi-au oferit o împlinire.

În vara când am intrat la liceu, ne-am mutat în strada Xenopol 3, în fața Bisericii Anglicane și lângă Parcul Ioanid, unde tata a cumpărat un apartament, la etajul șase, într-un bloc în formă de potcoavă construit de fratele său arhitectul. Ion I. Berindei. Timp de mai bine de un deceniu aveam să trăiesc în această nouă locuință. Acolo mi-am petrecut sfârșitul copilăriei, adolescența și prima tinerețe.

Dar în afara acestor locuri statornice erau locurile unde mergeam vara. În primul rând era „țara”, moșia aflată în stăpânirea neamului meu de la mijlocul veacului al XVIII-lea între două comune teleormănene Dobrotești sau Doage și Beuca. Această stăpânire s-a tot redus de la o generație la alta, prin divizările moștenirii ca și prin exproprieri. Dar ceea ce a fost caracteristic înaintașilor mei a fost faptul că deși de la străbunici a fost vorba de intelectuali, care-și găseau sursele de venit în ocupațiile pentru care se pregătiseră, ei au rămas constant legați de acea „țară” mică, care pentru înaintașii lor însemnase locul unde se născuseră și muriseră.

Trebuie să fac o paranteză ca să spun că eu mă aflu într-o situație deosebită. Tata și mama au fost veri de-al doilea, deci am avut doi străbunici frați, arhitectul Dimitrie Berindei și generalul Anton Berindei, amândoi născuți, de altfel, la Roșiori de Vede. Sunt deci un dublu-Berindei!

Prin împărțirea moștenirii părintești, Dimitrie moștenise Dobroteștii, iar Anton Beuca, fiecare câte 3000 de hectare. Risipirea a început de la urmașii lor. Părțile de zestre mai ales au fost mai întâi arendate și apoi treptat vândute. În generația bunicilor mei, cel care, cu toată firea sa artistică, a ținut pământul în mâinile sale, lucrându-l în regie, cu utilaj modern, a fost bunicul meu dinspre tată, arhitectul Ion D. Berindei. Cele două surori ale sale și-au risipit, în schimb, zestrea pe care o primiseră. Celălalt bunic al meu, generalul Grigore A. Berindei, deși atașat acelor locuri, n-a rămas decât cu o mică fermă de vreo șapte-opt hectare. Același lucru l-au făcut un frate al său și surorile sale. Doar fratele său Nicu, deși avocat și deci cu propria sa profesiune, și-a păstrat până la sfârșitul anilor 40 moștenirea părintească și conacul tatălui său, generalul Anton Berindei. Oricum însă, chiar și cei sau cele

Henri Matisse – *Vase with Iris*

care-și pierduseră stăpânirile aveau nostalgia locurilor acelorora teleormănene și le vizitau de câte ori aveau prilejul.

În timpul copilăriei mele, fratele mai mic al tatei stătea în mod constant la conacul său „Cuibușorul din luncă”, pe care ca mezin îl moștenise de la tatăl său și de asemenea, tata și fratele său mai mare lucrau pământul în regie și se duceau acolo în timpul anului, săptămânal câteva zile, iar vara cu lunile. În vremea copilăriei mele, mai veneau acolo, bunicul meu dinspre mamă, generalul Grigore Berindei și fratele său Nicu. Acolo, „la țară”, era minunat pentru mine și verii mei. Găseam câmpuri și poieni, râul Burdea și o pădure de stejari și frasini, cu bătrânul *Cinci frasini*, care reprezintă înmănuncherea a cinci arbori alăturați. Prin alăturare, ei au format o cavitate în care se strânge constant apa de ploaie, ceea ce a făcut ca bătrânul să dăinuie de secole. Străbunicul meu Dimitrie Berindei se așeza, în timpul iernii în acea cavitate, oarecum la adăpost, vânând de acolo lupii. Mai erau animalele, pe care le-am iubit întreaga viață, mai ales caii și câinii. Dar mai era și alt mediu, eu, micul orășean, eram acolo lângă țărani, mă jucam cu cei de vârsta mea și astfel am luat cunoștința unei *alte* realități.

Tatăl meu ținea la lumea aceea ca la familia sa, se socotea într-un fel, ereditar, responsabil de soarta lor. Trăind în lumea foarte mică a surdității sale, el regăsea „la țară” amintirile copilăriei, când era întreg! Dar, cum spuneam, se socotea

răspunzător de viața lor. Era chiar departe de tipul unui moșier exploatare. Le dădea lemne din pădure și-i împrumuta fără a le percepe o dobândă, iar mama s-a îngrijit de soarta câtorva tbc-iști osoși, izbutind să-i trimită în sanatorii. Am un document din 1945, care mi s-a dat de către o doctorandă teleormăneană, prin care tatăl meu cerea autorităților, după ultima expropriere din primăvara aceluiași an, ca pământul ce-i fusese luat să fie distribuit țăranilor săi, cei care lucraseră pe acel pământ și care, considera el, erau cei dintâi care ar fi avut dreptul la el. De altfel, această legătură cu pământul am păstrat-o și eu, chiar și în anii cei mai grei, când săteni de la Dobrotești și Beuca veneau la mine cu diferite probleme, unele, mai ales atunci, insolubile! Când am putut, i-am ajutat.

După 1989, am hotărât să donez Academiei Române - mica mea patrie - moștenirea mea teleormăneană, ca astfel ceea ce a mai rămas din marea moșie a înaintașilor mei să rămână, în această nouă întruchipare, pentru vecia omenească, ca zestre de mine dăruită celei mai înalte instituții culturale ale țării.

Un alt loc al copilăriei și tinereții mele a fost Sinaia. Bunica mea cea înțeleaptă avea o casă pe strada I.C. Brătianu – pe vremea aceea – astăzi strada Kogălniceanu, unde își petrecea cu bunicul meu o jumătate de an. O lună pe vară mă chema la dânsa, ceea ce îmi făcea și o deosebită plăcere. Mă împăcam foarte bine și cu bunicul meu. Aveam, la etaj, o cameră a mea cu o terasă în lemn. Am iubit totdeauna muntele, unde m-am simțit și mă simt până astăzi, când din păcate nu mai am răgazul și nici locul unde să mă duc, nespun de bine, ca într-un mediu firesc. Buncia mea era în vârstă, suferind și de inimă și nu mă putea însoți în excursiile mele, dar îmi găsea tovarăși sau tovarăse de drum, care să mă însoțească și să mă privegheze. Piscul Căinelui, Stâna din Vale, Cota 1400, drumul spre Poiana Țapului prin pădure, cursul Peleşului erau locurile preferate. După amiază mă lua bunicul și mă ducea, „clandestin” la câte o cofetărie, el având diabet, unde amândoi mâncam câte o prăjitură, păstrând secretul față de bunică! Când eram mic, mulți ani, o rugam pe bunică să mă ducă la gară, unde urmăream cu pasiune trenurile. Un câine mare, lăptos, purtând numele de Biti, păzea casa și-l iubeam. Când un motan îndrăzneț l-a atacat, m-am interpus și ghearele moarnului s-au oprit în genunchiul meu și cicatricea o am și astăzi, mărturie a dragostei mele pentru câini, care m-a însuflețit toată viața. Într-o vară am avut și un pui de găină, pe care l-am crescut și care venea după mine până în centrul orașului și în parc.

Dar timpul pe care-l petreceam la Sinaia nu era numai unul de plăceri ale copilăriei, deoarece bunica mea era neconținut preocupată să mă „ridice” intelectual. Avea arta de a vorbi cu mine „serios” și interesant, comunicându-mi lecturile ei și apoi, treptat, punându-mi și cărțile în mână. Îmi povestea amintiri de ale ei, îmi descria oamenii „mari” pe care-i cunoscuse, deseori se avânta în discuții istorice. M-a ajutat mult să mă maturizez intelectual și totodată știind să-mi trezească interesul pentru tot felul de probleme, multe dintre ele fiind dincolo de „hotarele” vârstei mele. Uneori avea invitați la masă și atunci mă așeza și pe mine între oaspeți, chiar când eram mic. M-a învățat să mănânc frumos la masă și să ascult. Dar, odată, n-am mai rezistat – îmi amintesc că era și I.Gh. Duca invitat – după ce ascultasem conversația celor mari lungă vreme și am exclamat: „Dar cu mine cine bobeste?”. Cu bunicul făceam micile noastre escapade la dulciuri, iar el, uneori, nu

rezista tentației și fără știința bunicii se ducea la Cazino să joace. Revenea, spășit, spunând ca o scuză „astăzi, ruleta a mers halandala!” Bunica îl certa, deoarece starea lor materială, deși bună, nu le îngăduia irosiri de acest fel. El făgăduia că se va abține, dar peste câteva zile recidiva...

Un alt loc al copilăriei mele au fost Costinești. Pe vremea aceea se numea Mangea Punar. Fusese un sat turcesc, dar turcii plecaseră în cea mai mare parte și străbunicul meu Emil Costinescu, care, ca și Kogălniceanu, avusese „îndrăzneala” de a achiziționa un domeniu în Dobrogea. Ca să împlinească lipsa de mână de lucru a invitat coloniști germani. Aceștia au locuit la Mangea Punar peste o jumătate de veac. Lucrau pământul în dijmă și abia în 1936 bunica mea le-a vândut vatra satului. Tot atunci avea să se înființeze stația de cale ferată, iar comunei i s-a dat numele de Costinești. Din păcate, acești coloniști destoinici și harnici, care-și aveau biserica luterană și școala au fost chemați în Germania la începutul celui de-Al Doilea Război Mondial și au plecat cu toții. Unul singur, cu numele Weber, îndrăgostit de o româncă, a sărit din tren și s-a întors. Familia lui trăiește și astăzi în Costinești.

În vremea copilăriei și tinereții mele, Costinești aveau o frumoasă plajă aproape goală. Stăteam la unchiul meu, fratele mamei, la o distanță de 100 de metri de Mare. În afara plajei, străbăteam câmpurile, împreună cu micii germani, tovarăși de joacă. Ne înțelegeam destul de greu, eu știind germana, dar ei vorbind în dialectul lor, până când mergând la școală deprindeam mai bine limba literară a poporului lor. Îmi aduc aminte, peștii dar și racii – care se pescuiau cred la Tatlageac – și mai ales pepenii galbeni, cultivați de tătari și un iaurt de calitate deosebită.

– Vorbiți-ne despre cărțile copilăriei.

– Mi-a plăcut totdeauna să citesc. Citeam pe scriitorii noștri clasici, Creangă în primul rând, dar, sub influența bunicii, de la 7-8 ani, am început să citesc și cărți din alt spectru. Evident, n-au lipsit nici **Aventurile submarinului Dox** și mai ales povestirile lui Karl May despre indienii americani. Bunica mi-a strecurat în mână și romanele istorice ale lui Alexandre Dumas și în primul rând **Cei trei mușchetari**. După ce am citit și **Douăzeci de ani după**, am rămas în suspensie, deoarece **Vicontele de Bragelonne** nu l-am găsit tradus în limba română! Îmi bănuiesc bunica că m-a provocat intenționat la lectura celebrului roman al lui Dumas, deoarece soluția pe care mi-a oferit-o a avut urmări decisive în formarea mea intelectuală. Mi-a dăruit cele cinci volume ale cărții, evident în franțuzește și... un dicționar franco-român! N-am avut ce face și m-am pus pe citit și învățat limba franceză. La capătul celor cinci volume, îmi dobândisem „o brățară de aur”!

– La ce vârstă ați devenit un pasionat al istoriei?

– La începutul claselor de școală primară am citit cartea lui Cristescu **Povestea neamului nostru**, a fost primul contact „sistematizat” cu istoria națională. Dar mai înainte, bunica îmi strecurase în conversațiile noastre „mature” morbul care-mi va marca întreaga existență și o făcuse într-un cadru larg, de istorie universală, reînsuflețindu-mi personalității de talia lui Alexandru cel Mare, Cezar și mai ales Napoleon Bonaparte. N-a uitat nici istoria națională, în care m-a împins prin evocarea trecutului familiei mele și a ei de adopție, dar așezat în cadrul istoric general. M-a cucerit mai ales prin evocarea celor din veacul al XIX-lea, veacul nașterii ei și al afirmării bunicului și tatălui ei, dar și a străbunicilor mei. Și așa s-a trezit în mine

această pasiune, aproape maladivă, care m-a însuflețit pot spune aproape de copil și care nu m-a părăsit nici astăzi, la o vârstă tare înaintată.

– Ce profesori purtați în memorie cu recunoștință din vremea liceului?

– Am, învățat mult de la profesorii mei. N-aș vrea să fiu părtinitor și să nedreptățesc, dar am impresia că am beneficiat de un mănunchi de profesori foarte buni și că astăzi cu excepții laudabile, în general, acest nivel nu mai este atins. Era poate și o altă situație a profesorului în societate, nu numai din punct de vedere material, dar și al aprecierii publice și aceasta se datora însă, neîndoind, unor calități certe, dar și a unei selectări severe. Recunoștință port tuturor, chiar și celor cu defecte, căci și din lipsurile lor am avut de învățat! Voi vorbi de cei de la liceu, de profesorul Dimitrie Focșa, director al liceului, un *domn* bine echilibrat, distins, calm, care impunea respect prin ținuta lui. La istorie l-am avut pe Petre Popescu, un profesor onest și serios, dar mai ales pe Constantin Moisil, care m-a marcat și care prin personalitatea și știința lui a fost pentru mine un nou îndemn către istorie. L-am mai amintit pe profesorul de fizică Voitinovici, dar trebuie să-l amintesc, pozitiv, pe tânărul profesor Hangea. La română l-am avut pe succesorul lui Focșa ca director, pe profesorul Nicolae Șerban, un ardelean aprig și pe Vasile V.Haneș. La franceză pe Frolo, iar la geografie pe Teofănescu, inteligent și interesant. Aș mai menționa seriozitatea pregătirii umanistice de care am beneficiat, opt ani de latină și opt ani de franceză, patru ani de germană și doi de greacă veche.

– În facultate ați avut norocul de a da peste niște profesori de excepție. Cine dintre profesorii de la care ați primit învățatură v-au rămas în minte?

– Aveți dreptate, am avut marele noroc al unor profesori de excepție, dar din nou ca și în privința profesorilor din liceu, a fost și consecința statutului deosebit pe care îl avea în acea vreme profesorul universitar, ca și al sitei dese care nu îngăduia impostura și nici mediocritatea. Ei erau într-adevăr elita societății, în timp ce astăzi asistăm la o fundamentală și foarte gravă răsturnare de valori. Societatea îi crea profesorului universitar toate condițiile de afirmare. Obligațiile profesionale erau restrânse, chiar prea restrânse: două ore de curs pe săptămână, dacă voia făcea seminarul, dacă nu îl lăsa pe seama asistenților, se mai adăugau examenele și consiliul profesoral! Salariul era din cele mai mari, iar vacanța de trei luni, în afara celor de Sărbători. În mod firesc, profesorul se realiza, în paralel, în cercetare. În cele mai multe cazuri era o personalitate publică. Cursurile erau cursuri, uneori adevărate spectacole unice. Îmi amintesc cursurile lui Gheorghe Brătianu, lui Ion Petrovici, lui George Călinescu, lui Victor Papacostea. Sala de curs era plină, deși în vremea aceea numărul studenților era relativ mic; mulți stăteau în picioare.

Eu nu l-am mai apucat pe Nicolae Iorga. Destinul nemilos a vrut altfel. Mi-l amintesc însă vorbind la radio – *sfaturile sale pe întunerice* – și odată l-am urmărit de pe hol la sala Dalles, neputând intra în sala de conferințe din cauza mulțimii ascultătorilor. Am strâns cu grijă cât am putut din cărțile lui și am fost toată viața fascinat de acest titan. Pe succesorul său, Gheorghe Brătianu am avut însă norocul să-l am ca dascăl. Cursurile sale erau înaripate. Neîndoind nu folosea istoria pentru a se afirma politic. Ea nu era pentru el un „pretext”, dar era o armă pentru a apăra marile interese ale țării și națiunii.

Știa să-și aleagă subiectele de curs în așa fel încât să răspundă timpului său și necesităților sale. În timpul studenției mele, în anii războiului, cursurile sale au fost consacrate Mării Negre și organizării păcii. La seminar era apropiat și atent, la examene drept. El mi-a deschis orizonturile și m-a făcut să înțeleg că istoria țării mele este un fragment al unui proces uriaș.

De la Constantin C. Giurescu am învățat mult. Înainte de toate, el era întruchiparea muncii sistematizate și neîntrerupte. Metoda, rigoarea științifică, calmul, erudiția se îmbinau. Profesa de la catedră, dar se manifesta și apropiat de tânărul ce-i stătea în față. Cărțile sale au avut meritul unei largi accesibilități. A fost istoricul cel mai citit în perioada interbelică, deoarece știa să construiască o carte cu rigoare, dar și atractiv, dând, de exemplu, toată însemnătatea ilustrației. Pe Victor Papacostea, la chemarea și în preajma căruia mi-am început cariera științifică, nu-l pot uita. Cursurile sale erau o încântare. Erau pline de idei și rostite cu o voce de bas, care-mi răsună și astăzi în urechi. Nicolae Bănescu, care se suia pe scări în fugă la etajul II, unde-și ținea cursul, nu-l pot, de asemenea, uita. Începea să vorbească din mers, de la ușă, și exact de unde rămăsese cu o săptămână mai înainte. Ne uimea, dându-ne indicații bibliografice cu o exactitate uluitoare, pe de rost, pe care le controlam! Viitorul meu socru, Ioan Hudiță ținea un curs de istoria diplomației, foarte atractiv, la care veneau studenți și de la alte facultăți, datorită și însușirilor sale de vorbitor. Mă opresc aici, deși aș mai putea adăuga multe, galeria foștilor mei dascăli fiind bogată!

– Domnule academician, cum v-au rămas în memorie anii facultății?

– Ca niște ani foarte frumoși! Era poate și efectul tinereții! Neîndoind, erau ani de război, dar operațiile militare erau departe și în primii ani cel puțin nu se profila încă cumplitul dezastru. Pentru mine apoi, facultatea am considerat-o ca un loc predestinat, unde mi-am putut desfășura activitatea în parametri maximi. Nu trăiam în bună măsură decât acolo, uitând de ceea ce era în jur. Desigur, o dată cu Stalingrad, lucrurile s-au schimbat, dar prăbușirea a început pe deplin abia în 1944. Deci primii doi ani de facultate au fost niște ani foarte frumoși, dar de la mijlocul anului III viața mea, ca și cea a colegilor mei, s-a răsturnat. Anul al III-lea, l-am încheiat totuși cu bine, dând toate examenele câteva zile după cumplitul bombardament din 4 aprilie 1944, iar anul al IV-lea de fapt nu l-am mai urmat. Am dat doar cele trei examene ale anului, cu aprobarea consiliului profesoral, în temeiul rezultatelor obținute până atunci, în ianuarie și februarie 1945 și tot atunci am susținut și licența.

– Când ați știut că aveți destin de istoric?

– Am dorit acest lucru de la 12-13 ani, dar certitudinea am căpătat-o la capătul primului an de studii, în temeiul examenelor atunci obținute.

– Cui purtați recunoștință pentru ceea ce sunteți astăzi?

– Datorez foarte mult multora. L-am amintit mai înainte, dar, fără falsă modestie, îmi datorez foarte mult mie însumi! Viața mea a fost o luptă stăruitoare, neînțetată. Mulți în situația mea, au abandonat. Eu n-am făcut-o. Trebuie să adaug și voia Celui de Sus, care m-a ajutat, deși eu nu sunt un credincios practicant și fervent. Poate a contribuit și felul în care m-am comportat cu semenii mei, cu măsură și respect și pe cât se poate nepățimaș.

– În ce măsură cariera Dvs a fost influențată de respectul

pentru cunoaștere, de seriozitatea cu care ați abordat învățătura?

– Neîndoiește că acești factori au contribuit în mare măsură la devenirea mea.

– Cum se vede istoria dintr-o bibliotecă, domnule profesor?

– Am trăit o viață printre cărți și din cărți, dar cu gândul neîncetat de a înțelege mersul trecutului. O bibliotecă nu trebuie să fie un turn de fildeș izolat, ci o largă fereastră către cunoaștere. O bibliotecă este aproape o ființă vie! Eu am poate cea mai mare bibliotecă personală din domeniul istoriei din această țară, strânsă cu sacrificii timp de aproape șapte decenii, dar pot să afirm că fiecărei cărți îi vine vremea, că la un moment dat ea îți va fi de folos.

– Sunt cărți care v-au marcat existența sau mai bine zis devenirea ca istoric?

– Nenumărate cărți mi-au marcat existența și m-au ajutat. De la fiecare am înțeles câte ceva. Multe m-au impresionat, multe m-au învățat, fiecare în felul ei. Numai dacă m-aș gândi la sintezele de istoria românilor, realizate de A.D. Xenopol, de N. Iorga și de C.C. Giurescu! De altfel și dintr-o carte proastă ai ce învăța!

– O întrebare standard: dacă ați fi expediat pe o insulă pustie, care ar fi cele zece cărți pe care le-ați lua cu dvs?

– E o întrebare aparent ușoară, dar în fapt dificilă. Aș lua Biblia și un dicționar Larousse, aș mai lua o sinteză de istorie universală, aș lua Poeziile lui Eminescu, poate sinteza lui Iorga: *Istoria poporului român*, deoarece ultima sa sinteză în zece volume mi-ar anihila alte posibilități; aș mai lua și un roman bun; n-aș uita măcar un volum din *Memorialul de la Sf. Elena* al lui Napoleon și nici *Principele* lui Machiaveli; ultimele două cărți, le-aș lua pe ale mele, ezitând între ele, cred că până la urmă aș lua monografia consacrată lui *Bălcescu* și *Societatea românească în vremea lui Carol I*.

– Ce înseamnă „a merita” întâlnirea cu o carte de istorie?

– Evident că nu orice carte de istorie te poate satisface, după cum lectura oricărei cărți nu-ți oferă neapărat o satisfacție. O carte te poate satisface când afli noutăți din ea, când este agreabil scrisă, nu îmbăcsit, când o citești fără s-o poți lăsa din mână și rămâi, la sfârșitul ei, cu sentimentul unei împliniri.

– Care e cartea care v-a marcat viața?

– Multe cărți mi-au plăcut, dar n-aș putea să facă o nominalizare *exclusivă*. Ar fi nedrept față de multe lecturi și poate n-ar fi nici o manifestare de echilibru!

– Când ați început să publicați? Când v-a apărut prima carte?

– Am început să public în 1945, când mi-a apărut în „Revista Istorică Română” teza mea e licență consacrată participării tinerilor români aflați atunci la Paris la Revoluția din februarie 1848. Am mai publicat diverse studii până în 1947, în „Revista Istorică Română”, în „Arhiva Românească” și în „Hrisovul”. A urmat apoi o lungă pauză, impusă de era rolleriană, când nu se putea publica nimic. În 1951 am spart „embargoul” printr-un studiu care mi-a apărut în „Buletinul științific” din acea vreme al Secției Istorice a Academiei, numai că, în ultimul moment, am fost constrâns să accept apariția sa sub pseudonimul B. Dan! A urmat altă pauză de patru ani, timp în care am fost și alungat din Institut, în care fost rechemat la 1 octombrie 1955. Din acel moment, șirul tipăriturilor mele

a fost neîntrerupt și crescând. Cea dintâi carte mi-a apărut în 1959, volumul II din seria *Documente privind Unirea Principatelor*, care conține rapoartele Consulatului Austriei din Iași între 1856 și 1859. Cea dintâi carte de autor a fost volumul scos împreună cu regretatul colonel Traian Mutașcu intitulat *Aspecte militare ale răscoalei populare din 1821* și apoi un an mai târziu volumul *Orașul București, reședință și capitală a Țării Românești, 1459-1861*.

– Care e textul / textele din bibliografia dumneavoastră care vă sintetizează cel mai bine relația cu istoria?

– Sentimental țin mult la monografia mai înainte evocată consacrată lui Nicolae Bălcescu, dar cel mai bine îmi sintetizează relația mea cu istoria cele câteva sute de pagini scrise de mine, circa jumătate din tomul I al volumului VII din tratatul *Istoria românilor*, pe care l-am coordonat.

– Cărei generații de istorici aparțineți și cum vă definiți în raport cu ea?

– Aparțin ultimului eșalon al istoricilor formați la sfârșitul perioadei interbelice și mai ales în perioada celui de-Al Doilea Război Mondial, poate sunt chiar unul dintre puținii supraviețuitori ai acestora. M-am format, ca tot românul, sub semnul existenței noastre istorice: cel al tranziției... fără de sfârșit... N-am putut beneficia de ceea ce au putut beneficia vârstnicii mei doar cu câțiva ani, care au mai putut apuca drumul către Paris și Roma, unde aveam cele două instituții formative ale elitelor umaniste românești: Școala de la Fontenay aux Roses și Școala de la Roma (actuala Accademia di Romania). M-am format doar în România, dar având marele noroc al unei echipe de profesori de excepție. În acest proces am trecut prin regimuri totalitare succesive, de la dictatura regală a lui Carol II la cea a lui Antonescu, exercitată inițial cu mișcarea legionară. Trebuie să mărturisesc că în perioada respectivă eram mai ales integrat procesului de devenire a istoricului profesionist și că până în momentele grele când țara a fost invadată și când bombele au început să curgă peste Capitală, preocuparea mea dominantă, exclusivă pot zice, a fost doar amintitul proces. A urmat apoi o perioadă și mai complicată, o nouă tranziție, inexorabilă, spre sistemul comunist, în care neconținut se pune problema dacă mai puteam să rămân pe puntea corabiei istoriografiei sau valurile aveau să mă smulgă. Mă găseam într-o situație specială. Cariera profesională o începusem în decembrie 1946, deci nu eram considerat ca unul „vechi” care trebuia „reșapat”, dar nici „nou” nu eram. Oricum, am rezistat până în toamna anului 1952, când am fost alungat din Institut. Nu eram însă dispus să mă dau bătut. Am continuat să lucrez, când aveam răgazul, în profesiunea mea și lucrul acesta mi-a oferit posibilitatea de a mă sui din nou pe corabie, după trei ani. Despre această revenire poate vă voi vorbi în cursul convorbirii noastre, dacă vă interesează.

– Ce sinteze istorice credeți că ar fi necesare și cum ar trebui ele realizate?

– Sintezele istorice sunt extrem de necesare, mai ales în condițiile actuale ale dezvoltării umanității. Prin intermediul lor pot fi apărute „pozițiile umaniste”, astăzi grav primejduite prin impetuoasa dezvoltare a științelor exacte și a tehnicii. Totodată prin intermediul lor putem menține conștiința tinerelor generații, căci o rupere de „rădăcini” ar duce la dezumanizare. Printre lucrurile bune pe care le-am reușit în viață este și coordonarea tratatului *Istoria românilor*. Cele

Grégoire Chapoton— *Flowers*

opt volume realizate, în nouă tomuri, acoperă istoria acestor locuri din preistorie și până în toamna anului 1940. Nădăjduesc ca în acest an volumul IX, coordonat de colegul și prietenul Dinu Giurescu, să vadă lumina tiparului. La volumul X, atât de gingaș, se lucrează. Oricum, nădăjduiesc ca întreaga serie, precum și o ediție a doua să le apuc. Neîndoielnic, într-o perspectivă ar trebui să ne gândim și la o sinteză de istorie universală, scrisă de istorici români din care să nu lipsească, la proporțiile convenite – fără exagerări dar nici ignorate – componentele care ne privesc direct. Pentru acest lucru, ar trebui, în prealabil, să ne putem completa bibliotecile noastre publice, ceea ce nu este chiar așa ușor. În egală măsură trebuie să realizăm sinteze în limbi de circulație internațională, evident în proporții mai reduse, în cel mult două volume, privind istoria națională așezată neîndoielnic în contextul celei universale. *Istoria românilor* am realizat-o făcând apel la un larg colectiv. Neîndoielnic că nu este ușor să realizezi ceva în astfel de condiții, munca coordonatorului și – practic – unificatorului nu este ușoară. În viitor, pentru alte sinteze ar trebui să se poată ajunge la formule în care realizatorii să fie unul sau cel mult doi de volum.

– Spuneți-ne câteva nume de mari istorici pe care îi considerați cei mai sau printre cei mai valoroși.

– Întrebarea Dvs este prea cuprinzătoare! Evident, mă gândesc în primul rând la Herodot, „părintele istoriei”, dar și alți istorici ai Antichității merită întreaga atenție, de la Plutarh la Cezar! Sunt apoi cronicarii bizantini, cei ai Evului mediu occidental, cei ai spațiului rus, cronicarii și istoricii poloni care au jucat un rol formativ și cronicarii noștri moldoveni

Grigore Ureche și mai ales eruditul Miron Costin. De la sfârșitul secolului al XVII-lea, am intrat în competiția universală prin cărturari de talia stolnicului Constantin Cantacuzino și a lui Dimitrie Cantemir. Corifeii Școlii Ardelene și-au avut și ei rostul, nu numai de a încerca o „alinieră” la istoriografia generală, dar și ca trezitorii ai nației! Importanți au fost apoi istoricii primei jumătăți și mijlocului veacului al XIX-lea, de la Michelet la Ranke, fiecare acționând în felul său, dar având un profund ecou în rândul conaștrilor lor. Kogălniceanu și Bălcescu, ca și Bariț și Papiu Ilarian, au inaugurat istoriografia modernă românească. Xenopol nu a fost doar autorul primei sinteze în mai multe volume a istoriei naționale, dar și un gânditor profund, ocupând un loc de seamă printre slujitorii filozofiei istoriei. Iorga și Pârvan au ilustrat apoi istoriografia română prin puternicele lor personalități și opera loc. Fără să ezit îl așez pe Nicolae Iorga alături de un Toynbee ori de un Fernand Braudel. Toată prețuirea o mai am pentru cei ce au fost dascălii mei și dintre cei care i-au urmat și au fost contemporanii mei, chiar mai vârstnici și care nu mai sunt printre noi, trebuie neapărat să-l amintesc pe cel ce a fost David Prodan.

– Admiteți sau negați rolul personalității în istorie?

– Personalitățile au evident un rol decisiv în istorie, dar totodată ele nu se pot afirma *decât* în măsura în care corespund cerințelor epocii lor, sunt purtătoarele de cuvânt ale popoarelor și sunt acceptate și urmate ca atare. Ce ar fi fost Alexandru cel Mare sau Napoleon dacă n-ar fi știut să strângă în jurul lor, cel dintâi pe macedonenoni și apoi pe cei cuceritori și cel de-al doilea pe francezi?

– Există vreo personalitate din istoria României pe care o iubiți?

– N-aș putea spune că iubesc o astfel de personalitate, dar că o admir și o prețuiesc, neîndoielnic. Și nu pot vorbi de o singură personalitate, ci de un șir, care au binemeritat! De la Burebista și Decebal, la adversarul său Traian, de la fondatorul Basarab, de la vajnicii și înțelepții luptători și conducători ai Evului de mijloc – Iancu de Hunedoara, Vlad Țepeș și Ștefan cel Mare –, la Mihai Viteazul, la Brâncovenau și la mai înainte amintitul Cantemir. Cele mai apropiate personalități sunt cele din veacul al XIX-lea, de care m-am ocupat în cercetările mele cu înțâietate, Bălcescu, dar și C.A. Rosetti și I.C. Brătianu. Cuza și Carol I își au și ei locul în mintea, dar și în inima mea și nu într-o relație de adversitate, ci de succesiune. Mă opresc în prima jumătate a veacului al XX-lea, la regele Ferdinand și la Ionel Brătianu. Nu pot fi uitate nici marile personalități culturale și în primul rând m-aș gândi la Eminescu, la nemuritorul Caragiale și neîndoielnic – din nou – la Nicolae Iorga.

– Dacă ar fi să alegeți un model ideal din rândul personalităților istorice, la care v-ați opri?

– Greu să te oprești la una singură, de fapt aș dori o *sinteză* la temeiul căreia să stea cele mai bune trăsături culese de la una sau alta dintre aceste personalități!

– Există și personalități negative. Cum trec ele prin istorie?

– Neîndoielnic există și din belșug! Ele trec prin istorie ca și cele pozitive! Nu rareori în aceiași personalitate putem întâlni trăsături negative, dar și trăsături pozitive. Carol II, ca un exemplu, a putut fi mai crud decât un rege asirian, cum l-am caracterizat o dată, dar tot el a fost un prinț al culturii, care i-a înțeles rosturile fundamentale și i-a sprijinit dezvoltarea ca nimeni altul!